

GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT
GIBTU Journal of Faculty of Islamic Sciences SIRAT
ISSN 2757-8631 | e-ISSN 2717-8064
Kasım / November 2022, 3/2: 130-154

Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri

Muhammed Sait HATIPOĞLU

Doktora Öğrencisi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı / Tefsir Bilim Dalı
PhD Student, İstanbul Sabahattin Zaim University,
Graduate Education Institute,
Department of Basic Islamic Sciences / Tafsir Department
İstanbul, Turkey
muhammedsaidhatipoglu2@hotmail.com
orcid.org/0000-0001-8133-8334

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 10 Kasım / November 2022

Yayın Tarihi / Published: 30 Kasım / November 2022

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Kasım / November

Cilt-Sayı / Volume-Issue: 3/2, **Sayfa:** 130-154

Atıf / Citeas: Hatipoğlu, Muhammed Sait. “Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri Haydar Hatipoğlu and His Works, One of the Scholars of the Republican Era]” *Sirat* 3/2 (Kasım/ November 2022): 130-154.

<https://doi.org/10.56477/sirat.1192482>

İntihal / Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY NC ND)

Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve Eserleri

Öz

Haydar Hatipoğlu son dönemlerde Türkiye’de yetişmiş önemli âlimlerden biridir. Asırlardır İslam’a hizmet eden bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Nesebi Hz. Peygamber’in ve Hz. Ömer’in soyuna dayanmaktadır. Dönemin meşhur hocalarından ilim tahsil ederek genç yaşta icâzet almaya hak kazanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ilk önce imam ardından vaiz olarak atanmıştır. Daha sonra Siirt, Afyon, Uşak, İzmir gibi birçok ilde müftülük yapmış ve buralarda önemli hizmetler ifa etmiştir. Nihayetinde Din İşleri Yüksek Kurul üyesi olarak atanmıştır. Hayatı boyunca ilim öğretmekle meşgul olan müellif velûd bir şahıs olup Türkçe dinî literatüre önemli eserler kazandırmıştır. Fıkıh, tefsir, hadis, kelam, tasavvuf gibi farklı alanlarda birçok eser kaleme almış ve çeşitli eserleri tercüme etmiştir. Özellikle İbn Mâce’nin *es-Sünen* adlı kitabını tercüme ve şerh ederek Türkçeye mühim bir hadis kaynağını takdim etmiştir. Henüz literatüre kazandırılmamış olan kapsamlı bir tefsir çalışması da bulunmaktadır. Dinler arası diyalog, nesh, Tevrat ve İncil’in durumu gibi konuların da içinde bulunduğu bilimsel reddiye çalışmaları da yapmıştır. Din İşleri Yüksek Kurul üyesi olduğu süreçte tesettür, kürtaj ve birçok konuda da fetvalar vermiştir. 1960-1995 yılları arasında Türkiye’de yaşanan ilmî tartışmaların izini Hatipoğlu’nun eserlerinde takip etmek mümkündür. Bu çalışma Haydar Hatipoğlu’nun hayatını ve eserlerini tanıtmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İslami İlimler, Fıkıh, Hadis, Haydar Hatipoğlu,

Haydar Hatipoğlu and His Works, One of the Scholars of the Republican Era

Abstract

Haydar Hatipoglu, who is a member of a family that has served Islam for centuries, brought valuable works to Turkish literature. He is an Islamic scholar descended from the Prophet's lineage. Apart from his duty as a member of the High Council of Religious Affairs, he left his mark in different regions with the title of Mufti of Siirt, Afyon, Uşak and İzmir for many years, and gave a great effort to enlighten the society in terms of religion. He is a prolific pen who wrote many works in the field of religious sciences. The most striking one among his works is his work on Sunan Ibn Majah. It was translated and annotated by Ibn Majah for the first time in Turkey. Along with these, he wrote a translation prepared by him and a versatile tafsir that has not yet been brought to the literature. It is possible to trace the scientific debates that took place in Turkey between the years 1960-1995 through the works of Hatipoglu. This study aimed to introduce Haydar Hatipoglu's life and works.

Keywords: Tafsir, Islamic Sciences, Fiqh, Hadith, Haydar Hatipoglu

Giriş

Haydar Hatipoğlu Cumhuriyet döneminde Türkiye’de yetişmiş önemli âlimlerden biridir. İlmî ve dinî açıdan tanınan bir aileden gelen Hatipoğlu henüz genç yaşta çeşitli medreselerde dönemin önde gelen hocalardan ilim tahsil etmiş ve icâzet almaya hak kazanmıştır. Kısa zaman Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam-hatiplik görevine başlamıştır. Ardından vaizlik olarak atanmış ve nihayetinde Türkiye’nin farklı illerinde kesintisiz bir şekilde müftülük yapmış ve dinî alanda toplumu bilinçlendirmeye çalışmıştır. Son olarak Din İşleri Yüksek Kurul üyeliği görevinde bulunmuştur. Ayrıca birçok eser kaleme alarak Türkçe dinî literatüre önemli kitaplar kazandırmıştır. Toplumun sorunlarına kayıtsız kalmayarak gerekli gördüğü durumlarda tartışmalara katılmış ve bu hususta ilmî çalışmaları telif etmiştir. Bu çalışma Haydar Hatipoğlu’nun hayatını ve eserlerini tanıtmayı amaçlamaktadır. Zira böyle bir bilgin hakkında henüz akademik bir çalışmanın yapılmamış olması bizi bu araştırmayı yapmaya sevk etmiştir. Müellif ile ilgili internet ortamında paylaşılan bilgilerin eksik olduğu tespit edilmiştir. Buna binaen Hatipoğlu’nu yakından tanıyanlarla, aile fertleri ile özel mülakatlar yapılarak hayatı incelenmiştir. Kitaplarının mahiyeti inceleme konusu yapılmıştır.

1. Hayatı ve İlmî Yönü

Haydar Hatipoğlu 1929 yılında Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir. Aile kökleri Hz. Peygamber’e ve Hz. Ömer’e dayanmaktadır.¹ 16. yüzyılda Medine’den Türkiye’ye hicret eden dedelerinden Allâme Molla Abdullah Efendi Diyarbakır’ın Hazro ilçesine yerleşerek orada önemli ilmî ve dinî faaliyetler icra etmiştir. Onunla etkin bir şekilde başlayan bu ilim silsilesi Haydar Hatipoğlu’na kadar devam etmiştir. Ataları Hazro Ulu Camii ve çevresinde birçok ilim talebesi yetiştirmiştir. Hatipoğlu’nun büyük

¹ İbrahim Evirgen, *Diyarbakır’da İz Bırakanlar*, Yelkovan Yayınları, Diyarbakır 2017, 2/ 129.

dedelerinden biri olan Allâme Molla Osman Efendi Yûsuf b. İbrâhîm el-Erdebîlî'nin (öl. 779/1377) *el-Envâr li-a'mâli'l-ibrâr* adlı eserine *Hâşiyetü'l-Kümmesrâ* ismiyle bir haşiye çalışması yapmıştır. Bu vesileyle Hatipoğlu ailesi asırlar boyunca *Kümesra Evi* olarak tanınmıştır.

Bazı araştırmalarda *Hâşiyetü'l-Kümmesrâ*'nın kimin tarafından yazıldığına dair bir bilgi aktarımı yapılmamıştır.² Ancak *Hâşiye*'nin müellifinin Molla Osman Efendi olduğu ve Hatipoğlu'nun büyük dedelerinden olduğu bilinen bir gerçektir. Hatipoğlu'nun ailesinden alınan bilgilerde bu durumu teyit etmektedir.³ Müellifin bu eserini ilim talebelerinin Şâfiî fıkıh bahislerini ve ibarelerini daha iyi anlamaları için kaleme aldığı bilinmektedir.

Haydar Hatipoğlu'nun babası Molla Nuri Efendi (öl. 1955) Hazro'da ilçe müftülüğü yapmıştır. Bunun yanı sıra ilmi meselelerde ve toplumsal konularda bölgede söz sahibi bir âlim olarak bilinmektedir. Hatipoğlu'nun annesi Şerife Hanım, dinî ilimleri Arapça asıl kaynaklarından okuyabilen ve fetva verebilen âlime bir hanımefendi olarak tanınmaktadır. Şerife Hanım'ın baba tarafından soyu Hz. Muhammed'e (s.a.v.) dayanmakta iken anne tarafından ise Mûsâ b. Mâhîn ez-Zûlî'ye (öl.1164) istinat etmektedir. Bu zatın soy ağacı Hz. Ömer'e dayandığından dolayı ayrıca el-Fârûkî nispetiyle de bilinmektedir. Hatipoğlu'nun annesinin dedesi Güneydoğu'da Şeyh-i Mezin (Büyük Şeyh) olarak bilinen Şeyh Abdulkadir es-Sânî el-Hezânî el-Ömerî'dir (öl. 1908).⁴

² Konu ile alakalı bilgi için bk. Saffet Köse, "Erdebîlî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: DİB Yayınları, 1995), 11/279-280.

³ Fatih Hatipoğlu, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Hüseyin Özkan. Kişisel Görüşme, 19 Mayıs, 2022. Muhammed Sait Hatipoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve İlmî Kişiliği", 2. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*, ed. Abdullah Demir (Oku Okut Yayınları, 2022).

⁴ Nihat Hatipoğlu, Fatih Hatipoğlu, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Kişisel Görüşme, 19 Mayıs, 2022. Hatipoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu".

Hatipoğlu temel eğitimini babasından almıştır. Bununla birlikte Seyda Hacı olarak bilinen Abdülfettah Yazıcı önemli hocaları arasında yer almaktadır.⁵ Bir diğer hocası ise bölgede birçok talebe yetiştiren Siirtli Molla Muhammed Said Yargıcı'dır.⁶ Hatipoğlu özellikle 1942-1949 yılları arasında ilim tahsil ederken maddi sıkıntılarla karşılaşmış ancak bütün bu olumsuz şartlara rağmen genç yaşında ilmî icâzetini almayı başarabilmiştir.⁷

Dönemin Diyarbakır Müftüsü Molla Halil'in (öl. 1967) kızı Hacı Muzaffer hanımla evlenmiş ve bir kız dört erkek evlat sahibi olmuştur. Çocuklarının eğitimine büyük bir önem vermiş ve onları ilim tahsil etmeye teşvik etmiştir. İlim alanında manevî varisi olarak Nihat Hatipoğlu gösterilmektedir. Nihat Hatipoğlu babasından devraldığı bu görevi özellikle radyo, televizyon, konferans gibi araçları kullanarak geniş bir halk kitlesine ulaşarak ifa etmeye çalışmıştır.⁸

Haydar Hatipoğlu, Diyarbakır Belediyesinde kısa süreliğine görev yaptıktan sonra 1954'te açılan Diyarbakır İmam Hatip Lisesi'nde Arapça öğretmenliğine başlamıştır. Bir taraftan Diyarbakır Fatih Paşa Camii'nde imamlık vazifesini icra etmiş diğer taraftan ise camiinin küçük bir bölümünde öğrenci okutmuştur. Bu dönemde okuttuğu öğrencileri arasında Molla Zübeyr Arnâsî ve Mehmet Said

⁵ Hocası hakkında geniş bilgi için bk. Cevat Ergin, "Hazrolu Seyda Hacı Abdülfettah Yazıcı", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/8 (2006), 109-130.

⁶ Yargıcı'nın talebelerinden biri de Şeyh Zeynelabidin-i Erbinî'dir (öl.1964).İbrahim Baz, "Siirtli Âşık Bir Sûfi: Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 6/11 (2015), 99.

⁷ Nihat Hatipoğlu, Fatih Hatipoğlu, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Kişisel Görüşme, 19 Mayıs, 2022. Hatipoğlu, "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu".

⁸ Geniş bilgi için bk. Ali Emre Bilis, "Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: "Nihat Hatipoğlu İle İftar" Programı Örneği", *Selçuk İletişim* 9/4 (2017), 189-210; Nurdan Hayta, "Medya ve Din İlişkisi Bağlamında 'Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu ile Dosta Doğru' Programının İncelenmesi", *Mediad* 3/1 (2020).

Ergin de bulunmaktadır. Aynı zamanda 1954'te Diyanet İşleri Başkanlığının açtığı bölge vaizliği sınavını başarılı bir şekilde geçerek Diyarbakır'a vaiz olarak göreve başlamıştır. Babasının vefatı üzere onun yerine 1955 yılında Hazro Müftülüğü görevine vekâleten atanmıştır.

34 yaşında iken 1963 yılında Siirt Müftülüğüne atanmış ve kısa sürede bu ilde önemli hizmetleri ifa etmiştir. Siirtli halkın sevgisine mazhar olmuş ve bölgedeki âlimlerle diyalog kurarak ilmî verimliliğin artması için mücadele etmiştir. 1971 yılında Uşak Müftülüğüne atanmıştır. 1978 yılında Afyon Müftülüğünde göreve başlamış ve iki yıl orada görev yaptıktan sonra 1980'de İzmir müftüsü olarak atanmıştır. Müftülük görevlerini yerine getirirken çok sayıda ilim adamına ilmi eğitimler vermeye devam etmiştir. 1987 yılında 58 yaşında iken Diyanet İşleri Başkanlığının mevzuat değişikliği nedeniyle emekliliğe ayrılmıştır. 1990 yılında ise Din İşleri Yüksek Kurulu Üyeliğine atanmıştır. Kurul üyeliği görevi devam ederken fetva yetkilisi olarak Hac ibadetini yapmak için giden Haydar Hatipoğlu 23 Mayıs 1995 tarihinde kalp krizi sonucunda Medine-i Münevvere'de vefat etmiş ve Cennetü'l-bakî' mezarlığına defnedilmiştir.⁹

Yakın dostlarının ifadesine göre Hatipoğlu vefatından bir gün önce Ravza-i Mutahhara'ya gelerek Muvacehe-i Şerif'i ziyarette bulunmuş demir parmaklıkları tutup gözyaşları içinde Hz. Muhammed (s.a.v.) 'e şu sözleri söylemiştir:

“Ya Rasûlullah. Sen ayrılık ateşinin ne olduğunu iyi bilirsin. Senden ayrı kalmaya dayanacak gücüm kalmadı. Gecelerden birinde bu hasret bitsin artık. Ne olur haccım kabul olduysa beni gönderme.”

⁹ Nihat Hatipoğlu, Fatih Hatipoğlu, Ömer Vehbi Hatipoğlu, Kişisel Görüşme, 19 Mayıs, 2022. Hatipoğlu, “Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu”.

Hanımı Muzaffer Hanımın beyanına göre Hatipoğlu vefatından evvel son bir hafta içinde hiç uyumamış sürekli Sahabe-i Kiram'dan Ka'b b. Züheyr'in *Kaside-i Bürde*'sini okumuştur.

Oğlu Nihat Hatipoğlu babasını şu sözlerle anlatmaktadır:

“O hep Medineliydi. O hep Ravza-i Mutahhara'nın oralardaydı. Babam, yatarken, yemek yerken, kürsüdeyken, kitap okurken hep Ravza'daydı. Allah da şahittir ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) adını kullandığı her seferinde boğazı düğümlenirdi. Efendimizin adını rahat kullanamaz, mutlaka ağlardı. Gece yarıları kalkar (teheccüd zamanı) Rasûlullah'a aşkını ilan eden kasideleler okurdu. Sabahları seccadesine elimi sürdüğümde secde yeri hala ıslak olurdu. Onu hep şöyle hatırlayacağım: Kitap odasında dudakları büzülüp sakalından aşağı yaşlar boşalıyor, gördüğü kim olursa olsun yüzüne tebessüm ediyor, seccadenin üzerinde sarığını sarıyor, evden çıkmadan duhâ namazı kılıyor. Kur'ân okuduğunda bazı âyetleri dönüp dönüp okuyor ve yüksek sesle ağlıyor, alacağı her kararda istihareye yatıyor, Kur'ân ve sünnet uğruna canını feda etmekten çekinmiyor ve en zor şartlarda Kur'ân ve sünnetin, yani Ehl-i sünnet akidesinin bir fedaisi gibi hep öne çıkıyor.”¹⁰

2. Eserleri

Haydar Hatipoğlu Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kurulduğu ve ekonomik olarak sıkıntıların yaşandığı bir dönemde yaşamıştır. Medreselerin kapatıldığı bu süreçte Arap dili ve dinî ilimleri tahsil etmeyi başarmıştır. Bununla beraber müspet ilimlere de eğilmiş ve bu konuda yeterli düzeyde bir müktesebatı elde etmiştir. Çok sayıda ilim adamı Hatipoğlu'nun bu yönünü takdir etmiştir. Hatipoğlu 1985 yılında Mısır ziyaretinde Şâfiî fıkıhçılarından Abdulvedüd Çelebi'nin de içinde bulunduğu Ezher ulemasının önde gelen âlimleri ile uzun bir sohbet yapmıştır. Bu sohbetin sonunda Ezher âlimleri “Türkiye'de

¹⁰ Nihat Hatipoğlu, “Babam Haydar Hatipoğlu” .

dinî ilimlerin hepsinde bu seviyede bir allâmenin olacağını bilemezdik” şeklinde bir beyanda bulunmuş oldukları bilinmektedir.

Haydar Hatipoğlu toplumun dinî ve manevî alanda aydınlanması için şifahî ve kitabî olarak önemli faaliyetler icra etmiştir. Bu amaç doğrultusunda birçok müstakil eseri telif ettiği gibi farklı alanlarda yazılan Arapça kitapları tercüme ve şerh ederek Türkçe dinî literatüre kazandırmıştır. Bu başlık altında müellifin eserlerine yer verilecek ve Türkçe literatür açısından ifade ettiği anlam ve önem üzerinde durulacaktır.

2.1. Akide ve Kelâm

Haydar Hatipoğlu eserlerinde akaid konularına önemli bir yer ayırmıştır. Ulûhiyyet, sem‘iyyât ve nübüvvet konularına yaklaşımı, değerlendirmeleri ve tercihlerini İbn Mâce’nin ilgili hadislerine getirmiş olduğu şerhte görülmektedir.¹¹ Ayrıca Bakara ve Âl-i İmrân surelerine yazmış olduğu tefsirinde de akaid konularına ağırlıklı bir yer ayırmıştır. Bunların dışında Hatipoğlu kelimelerle ilgili müstakil çalışmalar yapmıştır.

Haydar Hatipoğlu’nun ilk eseri *Ölümden Sonraki Hayat*’tır. Yazarın yirmi dokuz yaşında iken kaleme aldığı söz konusu eseri toplam 64 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın ilk baskısı 1958’de son/yeni baskısı ise 2020’de Ravza Yayınları tarafından yapılmıştır. Müellif kitabında materyalist dünya görüşünün tutarsızlıklarına ve fikrî hatalarına dikkatleri çekmiştir. Bu düşünce biçimini güçlü argümanlar kullanmak suretiyle çürütmeye çalışarak dirilişin ve ahiretin varlığını aklî argümanlarla kanıtlamaya gayret etmiştir. Kur’ân-ı Kerim’in vermiş olduğu bilgilerin en tutarlı, mantıklı ve aklın kabul ettiği sistem oluşunu göstermeye çalışmıştır. Hatipoğlu bu eserini bazı insanların ahiretin varlığı hususunda şüphe duyduklarını öğrenmesi

¹¹ Bk. Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 1/127-160, 10/ 79-129.

üzerine onları ve gelecek kuşakları bilinçlendirmek üzere kaleme aldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Vazifem ve mesleğim itibari ile manevi mesuliyetten kurtulmak için elime geçen her fırsatta zaman ve mekân kollamadan gücümün yettiği nispette dinimiz hakikatlerinden ve ilahi kanunlardan bahsedip Müslüman kardeşlerimi irşad ve tenvir etmeyi her ne kadar kendime itiyat edinmiş isem de etrafımdan gördüğüm samimi alaka ve daimi teşvik neticesinde dinimiz hakkında muhtasar bile olsa bir kitap yazmaya nihâyet karar vermiş bulunuyorum. Mevzu olarak iman rükünlerinden yalnız ahiret mevzuunu ele almayı tensip ettim. Çünkü her yerde taklidi iman sahibi bulunan birçok dindaşlarımda gördüğüm bu husustaki şüphe ve tereddütler ve kültürlü olduklarını sanan maalesef Müslümanlığı sadece soyadı gibi taşımakta olan zatların (Nerden gelmiş isem oraya gideceğim, ahiretten başı kırık olarak kim dönmüş) gibi sözleri bilhassa beni bu mevzuu ele almaya sevk etti. Ahirete ve haşre iman getirmek keyfiyetinin ahlak üzerinde çok büyük müspet tesirleri vardır. Şuurlarında manevî korku ve ilahî mesuliyet hissi taşıyanlar fena huy ve hareketlerden kaçınır, sakınır olurlar. Bu itibarla imanının beşinci rüknü olan bu mevzuu hakkında beyan edeceğim bazı akli ve nakli delillerle tevfik ve hidâyet Cenâb-ı Hak’tan olmakla beraber onların kalplerini ve mantıklarını tatmin edebilir isem ne mutlu bana.”¹²

Yaşadığı dönemin Diyarbakır müftüsü ve aynı zamanda kayınpederi olan Molla Halil Özaydın (öl.1967) eserle ilgili yazdığı bir takrizde şu ifadelere yer vermiştir:

“Asırlardan beri İslam dinine ve ulum-i diniyye mesleğine mütehasıs zevat yetiştirmekle temayüz eden ve her zamanda kıymetli müellifler, müderrisler, müftü ve hatipler yetiştiren Beytü'l-İlmin Ümmet-i İslam’a son tuhfesi olan Hazro’nun sâbık müftüsü Haydar Hatipoğlu’nun yevm-i ahirette imanın kati bir zaruret olduğunu, lüzum ve keyfiyetini tafsilen bildiren risalesini mütalaa ettim. Filhakika bu risale, âyeti celile’i-ilahiye, ehâdis-i şerif-i nebeviyyeye ve edille-i akliyye ile haşır

¹² Haydar Hatipoğlu, *Ölümden Sonraki Hayat* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 9-10.

mevzuunu tezyin ve herkesin anlayabileceği bir tarzda izahat etmişler. Din ve meslek namına kendilerini tebrik eder, daha nice asar-ı diniyenin tafsil ve izahıyla neşrine muvaffakiyetlerini Cenâb-ı Hakk'ın eltâf'î semâdiniyyesinden tazarru'la rica ederim.”¹³

Özaydın'ın ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla Hazro'da ilmî bir geleneğin uzun zamandan beri süregeldiği ve Hatipoğlu'nun kaleme aldığı mezkûr eser ile bu silsileyi devam ettirdiği görülmektedir. Yine Hatipoğlu'nun bu eserini aklî ve naklî deliller ışığında yazdığı ve toplumun bütün kesimlerine hitap edebilecek izah ve yorumlar geliştirdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla henüz genç yaşta olmasına rağmen böyle bir eseri telif eden müellifin sadece klasik ilimlere değil; bunun yanı sıra müspet ilimlere de yöneldiğini ve ortaya çıkan yeni fikrî cereyanlara karşı duyarlı olduğunu ifade edebiliriz. Bu eserin bir devamı mahiyetini taşıyan ikinci çalışması ise *Nereye Gidiyoruz* adlı kitabıdır.

Bu eser Haydar Hatipoğlu'nun 1968 yılında Siirt müftüsü olduğu süreçte Siirt'te yüzlerce insana verdiği konferansının kitaba çevrilmiş hâlidir. Eser, 75 sayfadan oluşmaktadır. İlk baskısı 1968 yılında yeni baskısı ise 2020 yılında Ravza Yayınları tarafından yapılmıştır. Müellif bu eserin ortaya çıkışını şu şekilde ifade etmektedir:

“Bazı derneklerin teklifi üzerine Siirt Halk Eğitim Merkezi sinema salonunda verdiğim ‘Nereye Gidiyoruz’ konulu konferansta, insanın mahiyeti, yaratılışı, amacı, ölümü ve özellikle dirilişi hususlarına tamamen aklî, mantıkî ve ilmî delillerle ispata çalıştım. Çünkü bilhassa aydın gençlerimiz çevresince ihtiyaç duyulan bu konuyu etraflıca aydınlatıcı Arapça veya Türkçe yazılmış bir esere rastlamadım. Bu itibarla bakir sayılabilecek konferans konusu izleyen binlerce izleyici kitleleriyle, bilahare bundan haberdar olan çevremizdeki,

¹³ Hatipoğlu, *Ölümden Sonraki Hayat*, 64.

gazeteciler, öğretmenler, öğrenciler, memurlar ve bunların dışında birçok kimseler konferansın metnini istemeye başladılar. Konuşma irticalen yapıldığı için teyplerden yazdırmak gerekirdi. Halkın ısrarla istekleri sonucunda muavinim Hüsamettin Durceylan ve memurlarımızdan Vahit Bakırcı, bu hayırlı iş üzerlerine alarak, başladılar. Basımını ısrarla isteyenler ve bana yardımcı olan iki arkadaşa şükranlarımı ifade ederken neşrini kararlaştırdığım konferansın yararlı olmasını umar, Cenâb-ı Hak'tan yazarı ve okuyucuları için ihlas, yardım ve hidâyet dilerim.”¹⁴

Kitapta insanın evrendeki varlık gayesi tüm ihtimalleriyle tartışılmış ve insanın bu anlam sahasına ubudiyet için geldiği aklen ispat edilmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) öncesi insanlığının tevhitte uzaklaşıp ahlakî çöküntü içinde bocalarken İslam dini ile bu buhrandan kurtulduklarına dikkat çekilmiştir. Evrim teorisinin yanlıgıları gösterilmiş, tutarsızlıklarına dikkat çekilmiş ve insanın topraktan meydana geldiği aklî argümanlarla savunulmaya gayret edilmiştir. Nitekim Siirt İmam-Hatip Okulu Müdürü Mustafa Güneş bu konferansın kitaba dönüşmesinin önemini şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Takdir ettiğim Siirt Müftüsü Sayın Haydar Hatipoğlu'nun verdiği ‘Nereye Gidiyoruz’ adlı konferansın kitap haline getirilmesini arzu ediyordum. Bugün bu mutlu neticeye gelmiş oluyoruz. Zira insanın zaman zaman sorduğu, fakat cevap alamadığı, doğum ve yaşama, ölüm ve ölümden sonraki durum nedir, neden doğuyoruz, yaşıyoruz ve ölüyoruz, ölünce hayat bitiyor mu vs. sorularının cevabı, kitap hâlinde bu konferansta tamamen aklî ve mantıkî yoldan verilmiştir. Çünkü imanın takviyesi, kalbin itminanı, bazı soruların cevaplandırılmasını istemektedir. Nitekim Hz. İbrahim Cenâb-ı Hakk'a ‘Ya Rab! Sen ölüleri nasıl diriltirsin bana göster’ demişti. Hâlbuki Hz. İbrahim inanıyordu. Görülüyor ki insan, kalben mutmain

¹⁴ Haydar Hatipoğlu, *Nereye Gidiyoruz* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 11.

olmayı şiddetle arzu etmektedir. İşte birçok soruların cevabını bulduğum bu kitabı, kalbi huzur ve sükûna kavuşmak isteyen her insana, özellikle de din insanlarına, İmam-Hatip Okulu öğretmen ve öğrencilerine tavsiye eder, insanlığın hidayetini, bu kitabın da vesile kılınmasını Cenâb-ı Allah'tan niyaz ederim.”¹⁵

Hatipoğlu akide ve kelam sahasında sadece materyalist dünya görüşünü eleştirmemiştir. Bununla birlikte İslam akidesine ve Ehl-i sünnet mezhebine muhalif olan düşüncelere de karşı çıkmıştır. Özellikle bir dönem Türkiye’de dile getirilen dinler arası diyalog düşüncesini yanlış bulmuştur. Bu hususta Süleyman Ateş’i tenkit etmiş ve İslam’ın son hak din olduğunu tüm insanlığın Hz. Muhammed’e iman ve itaat etmek zorunda olduğunu gerekçeleriyle birlikte ortaya koymaya çalışmıştır. *Süleyman Ateş Ateş İle Oynuyor* adındaki eseri daha sonra *Dinler Arası Diyaloğa Reddiye- Ehli Kitabı İslam’a Davet* ismiyle neşredilmiştir.

Haydar Hatipoğlu İslam’ın temel ilkelerini koruma konusunda oldukça hassas bir tavır sergilemiştir. “Meslektaşım” diye nitelendirdiği Ateş’in böyle bir iddiayı ortaya atmasını ise üzüntü ile karşılamıştır. Ayrıca Ateş’in şahsını değil; düşüncelerini hedef aldığını belirtmiştir. Akide konusunda insanların zihninin karışmaması için söz konusu eserini kaleme alma ihtiyacı hissetmiştir. Müellif bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Süleyman Ateş’in, İslami Araştırmalar Dergisi’nin 1989 Ocak sayısından yayımlanan 18 sahifelik yazısını bundan tahminen bir buçuk ay önce bir meslektaşım bana gösterdi. Ciddi bir çalışma ve merak mahsulü olduğu intibamı veren yazıyı okuduğum zaman, büyük ümitlerle yıllarca okutularak böyle bir mevkie getirilen ve özellikle toplumu din konusunda aydınlatmak üzere devlet tarafından görevlendirilecek müftü, vaiz, imam hatip, din ve ahlak kültürü öğretmeninini

¹⁵ Hatipoğlu, *Nereye Gidiyoruz*, 9.

yetiştirildiği bir devlet kuruluşunda öğretimle görevli bir meslektaşımın kaleminden böyle bir yazının çıkmasını üzüntü ile karşıladığım gibi Müslüman halkımız için de bir talihsizlik olarak telakki ettim. Yazının hemen hemen her paragrafında düzeltilmesi gerekli yanlışın bulunduğunu söylemek mübalağa değildir. Yazıda yer verilen âyetler kişisel yorumlarla asıl manasından uzaklaştırılmaya çalışılmış ve Kitab, Sünnet ve icmâa aykırı hükümler pervasızca, hatta büyük bir cesaretle çıkarılmıştır. Yazı bu haliyle birçok Müslümanın zihnini karıştırabilir, hakkı batıl ile bulandırıp içinden zor çıkabilir bir bunalıma yol açabilir bir ustalıkla kaleme alınmıştır. İşte bu endişeyi cidden duyduğum ve sustuğum takdirde büyük bir vebal altında kalacağıma inandığım için yazının (toplumumuz için) tehlikeli yanlışlarını düzeltmek üzere bu yazıyı hazırladım. Eğer kendisi de objektif olarak yazımızı okursa yanlışlarını kabul edip düzeltme yoluna gideceğini umuyorum. Maksadım şahsını hedef almak veya onu küçültmek değil; Kur'ân-ı Kerim'e, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sahih hadislerine ve Müslümanların icmâna aykırı görüşlerini, verdiği hükümlerini ve âyetlerin yanlış yorumlarını reddetmek, doğruyu halkımıza anlatmak ve yüce dinimizin aydınlık yoluna ters düşen yollara sapmayı önlemeye çalışmaktır. Allah, iman edenleri doğru yoldan ayırmasın. Âmin."¹⁶

2.2. Fıkıh

Haydar Hatipoğlu Türkiye'de fıkıh ilmine olan derinliği ile tanınmış bir âlimdir. Kendisini yakından tanıyan ilim adamlarından Musa Kazım Yılmaz, Hatipoğlu'nu yürüten fıkıh ansiklopedisi şeklinde tanımlamıştır. Hatipoğlu'nun ilmî çalışmalarında bulunduğu süreçte Türkçe fıkıh ve fıkıh tarihi literatürü henüz tam olarak teşekkül etmemiştir. Hatipoğlu fıkıh tarihi alanında Muhammed b. Afî el-Bâcûrî el-Hudarî'nin (1872-1927) *Târîhu't-teşrî'i'l-İslâmî*

¹⁶ Haydar Hatipoğlu, *Süleyman Ateş Ateşle Oynuyor* (Ankara: Mesaj Yayıncılık, 1990), 5-6.

adlı eserini *İslam Hukuk Tarihi* adıyla ilk kez Türkçeye kazandırmış ve bu hususta önemli bir boşluğu doldurmuştur. Hatipoğlu tarafından tercümesi yapılan bu eserin redaksiyonunu Necip Taylan yapmıştır. İlk baskısı 1974'te son baskısı ise Kahraman Yayınları tarafından 2018 yılında yapılmıştır. 375 sayfadan oluşan tek ciltlik bir kitaptır. Hatipoğlu bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Mısır Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişi ve Ezher Üniversitesi İslam Tarihi Profesörü rahmetli Şeyh Muhammed el-Hudarı tarafından yazılan ve 1967 yılında Mısır'da 8. baskısı yapılan *Tarihüt-teşri'l İslami* adlı kitabı okudum. Büyük bir emeğin mahsulü olan bu eserin konusu olan şerî şerif tarihinin meraklılar için bakir sayılabileceği kanaatine vardım. Çünkü bu konuda Türkçe telif veya tercüme olarak yazılmış bir kitap görmedim ve duymadım. Yalnız 30-40 sayfalık bir tercümeyle rastladım. Bu itibarla eseri tercüme etmeyi faydalı buldum.”¹⁷

Fıkıh alanında telif ettiği önemli eserlerinden biri de *Büyük Şafî İlmihâli*'dir. Müellif bu konuda şunları söylemektedir:

“Hanefî mezhebine ait müteaddit ilmihâl kitabı yazıldığı gibi birkaç fıkıh kitabı da dilimize çevrilmiştir. Fakat Şâfiî mezhebine dair fıkıh kitaplarından dilimize çevrilmiş herhangi bir kitaba rastlamadım. Ancak bu mezhebe ait iki üç ilmihal kitabının değerli meslektaşlarım tarafından kaleme alındığını bilirim. Onların mesaisini şükranla karşılarım. Bazı çevrelerin ve bir kısım meslektaşımın istek ve talepleri üzerine bu ilmihâl kitabını yazmaya karar verdim. Tetkikinden de anlaşılacağı üzere kitapta iman, ibadet ve muamelat konularında her Müslümanın bilmesi gerekli hususlara yer verilmiş, detaylara girilmemiş, namaz, hac ve diğer bazı ibadetlerle ilgili Arapça duaların, Arapça metinleri yanında, Türkçe yazılışı ve manası verilmiş, bütün meselelerin herkesin anlayacağı bir dille anlatılmasına özen gösterilmiştir. Fikhî dört mezhep arasında

¹⁷ Muhammed el-Hudarı, *Târîhu 't-teşri' i'l-İslâmî*, çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2018), 5.

ihtilaflı olan meselelerde, özellikle ibadet konularında kişinin bağlı bulunduğu mezhebin dışında kalan mezheplerin görüşlerine itibar etmesi ve ibadetinin bütün mezheplere göre sağlıklı biçimde ifa etmeye çalışması fıkıh âlimlerince tavsiye edilmiş en ihtiyatlı yoldur. Bu itibarla: Bu kitabın Şâfiî yanında Hanefilere de yararlı olduğu muhakkaktır. Özellikle Şâfiîlerin yoğun bulunduğu bölgelerde çalışan Hanefî mezhebine mensup din görevlisi kardeşlerim için yardımcı bir el kitabı mahiyetini taşımaktadır.”¹⁸

Fıkıh alanındaki başka bir eseri ise *İslam’da Evlilik ve Mut’a* adlı kitabıdır. Vefat ettiği son hac yolculuğuna çıkmadan bir hafta önce bu eseri tamamlamıştır. 86 sayfadan oluşan bu eserinde, İslam’da evlilik kurumunu tüm yönleriyle anlattıktan sonra muta nikâhıyla ilgili gelen rivayetleri tek tek ele almak suretiyle, mut’a nikâhına Hz. Peygamber zamanında kısa bir zaman izin verildiğini, bunun sebeplerini ve daha sonra ebediyen haram kılındığını tüm delilleriyle ortaya koymuştur. 1999 yılında ilk baskısı yapılan eserin yeni baskısı 2020 yılında Ravza Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Müellif bu konudaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

“İslamiyet’in ilk zamanlarında, bir takım zorlayıcı sebeplerle, yolculuk hâline münhasır olmak kaydı ile o günkü Müslümanlara mahsus mut’aya, yani bugünkü tabirle geçici nikâha ruhsat verilmiş ve şartlar normale dönünce, bu ruhsat Hz. Peygamber tarafından kesin ifadelerle mübedden iptal edilmiştir. Şiâ mezheplerinden İmâmiyye koluna mensup olanların bir kısmın mut’a ve geçici nikâhın meşruluğuna siyasi ve duygusal bir yaklaşımla iddia ederek maalesef Müslümanlığa, hatta insanlığa yakışmayan çirkin bir uygulamaya yeşil ışık yakageldiği bilinmektedir. Dindar olmakla beraber yeterli din bilgisine sahip olmayan bazı gençlerin, anılan görüşe kanıp aile büyüklerinden habersiz olarak mut’a ve geçici nikâhla birleşmekte dinen bir sakınca

¹⁸ Haydar Hatipoğlu, *Büyük Şafii İlmihali* (Ankara: Mesaj Yayınları, 1986), 6–7.

görmedikleri ve bu yola tevessül edip birleştikleri duyulmaktadır. Yukarıda işaret olunan sebeple İslam dininde nikâhın meşruluğundaki hikmetler, nikâhın mahiyeti, geçerliliği için aranan rükün ve şartlar, mut'a ve geçici nikâhın mahiyeti ve hükmü hakkında özlü bilgi veren bir kitapçığın tarafımdan hazırlanması istendi. Bunun üzerine elinizdeki bu küçük kitabı kaleme aldım.”¹⁹

Hatipoğlu'nun fıkıh alanında ki en kapsamlı eseri *Sünen-i İbn Mâce Tercüme ve Şerhi* adlı çalışmasıdır. Nitekim İbn Mâce hadislerinin büyük çoğunluğu fıkıh konuları ile ilgilidir. Bu çalışma Hatipoğlu'nun fıkıh ilmindeki yetkinliğini göstermektedir. Hatipoğlu Din İşleri Yüksek Kurul üyesi olduğu süreçte birçok konuda fetva vermiştir. Kurulun görüşüne katılmadığı zamanlar olmuş hatta bu konuda muhalefet şerhleri yazmıştır.

2.3. Hadis

Hatipoğlu'nun Türkçe hadis literatürüne kazandırdığı en önemli eseri kuşkusuz ki *Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi*'dir. Bu eser aynı zamanda müellifin en kapsamlı ve hacimli kitabıdır. İhsan Süreyya Sırma “*Onun Türkiye Müslümanlarına en büyük armağanı, şüphesiz Kütüb-i Sitte külliyâtından İbn-i Mâce'nin Sünen tercümesi ve şerhidir*” sözleriyle eserin önemine dikkat çekmiştir. Hatipoğlu bu kitabı 1976 yılında Uşak müftüsüyken yazmaya başlamıştır. 1981 yılında İzmir müftüsüyken toplamı on cilt olan eserinin tercüme ve şerhini tamamlamıştır.

Fikri Yavuz (öl.1992) *İbn Mâce*'ye yazdığı takrizde Hatipoğlu'nun başarısını şu sözlerle dile getirmiştir: “*Şimdi de Sünen-i İbn Mâce'nin tercümesi, uzun ve itinalı bir çalışma ile değerli*

¹⁹ Haydar Hatipoğlu, *İslam'da Evlilik ve Mut'a* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020), 3-4.

kardeşimiz İzmir Müftüsü Muhterem Haydar Hatipoğlu tarafından başarılarak büyük bir ihtiyaç karşılanmış bulunmaktadır.”²⁰

Hadis ilminde yetkin bir âlim olan Ahmed Davudoğlu (öl.1983) da *İbn Mâce*'ye yazmış olduğu ön sözde şunu söylemiştir: “*Şimdi Sünen-i İbn Mâce*'yi *İzmir Müftüsü muhterem Haydar Hatipoğlu* bize tercüme ve şerh etmiştir. *Eserin bazı yerlerini gördüm. Tercemesi de güzel, şerh ve izahı da.*”²¹

Hatipoğlu'nun *İbn Mâce*'nin *es-Sünen* adlı eserine yapmış olduğu şerh çalışması Türkiye'deki hadis literatürüne yeni tercüme ve şerh çalışmalarına da emsal teşkil ettiği anlaşılmaktadır. *Kütüb-i Sitte* üzerine yapmış olduğu çalışması ile bilinen İbrahim Canan (öl. 2009) Hatipoğlu'nun *İbn Mâce Şerhi*'ni çok beğendiğini, kendi çalışmasında onun takip ettiği yöntemi örnek aldığını, kendisinden daima istifade etmiş olduğunu beyan etmiştir.²²

Hatipoğlu, eserin birinci cildinin ilk sayfalarında *İbn Mâce* ve *es-Sünen*'i hakkında vermiş olduğu bilgilerden sonra hadis usûlü konuları hakkında geniş malumatlar vermektedir. Daha sonra hadis metinleri Türkçeye tercüme eden müellif bunları teker teker farklı açılardan yorumlamaktadır. Hadislerde geçen kelime ve kavramları izah ettiği gibi fikhî ve kelâmî bir mesele olduğunda bunları açık ve yalın ifadelerle açıklamaktadır. Sünen literatürünün ahkâm hadislerini içermesinden dolayı müellifin yorumlama metodolojisi ile fıkıh alanındaki dirayetini görmek mümkündür.

2.4. Tefsir

Hatipoğlu vefatına yakın bir dönemde tefsir çalışmasına başlamıştır. Ancak bu çalışması sadece Fâtiha, Bakara ve Âl-i İmrân sûreleriyle sınırlı olup tamamlanmamış ve henüz neşredilmemiştir.

²⁰ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012), 1/12.

²¹ Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi*, 1/12.

²² Nihat Hatipoğlu, Kişisel Görüşme, 19 Mayıs 2022.

Rivayet ve dirayet tefsir kaynaklarının çoğundan istifade etmiştir. Bu bakımından eseri çok zengin bir kaynakçaya sahiptir. Müellif halkın bilgi seviyesini dikkate almış ve mümkün oldukça açık ve belirgin ifadeler kullanmayı yeğlemiştir. Âyetler temalarına göre gruplara ayrılmış ve daha sonra ise tefsir edilmiştir. Bu eserde her pasajın ardından filolojik tahliller yer almaktadır. Bunun dışında fıkıh ve akide konulara yönelik izahlar geniş yer tutmaktadır. Âyetlerden çıkarılması gereken mesajlar özlü bir şekilde incelenmiş ve zaman zaman âyetler arasına münasebete temas edilmiştir. Eserin meâl kısmı yazar tarafından hazırlanmıştır. Bu açıdan meâl bölümünün özgün bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

2.5. Ahlak ve Tasavvuf

Yazar sadece ilmî meselelerle ilgilenmemiştir. Gerek tefsirinde gerekse diğer çalışmalarında tasavvufî ve ahlakî konulara temas etmiş ve böylelikle toplumu irşat etme çabası içinde bulunmuştur. Bu eserlerinden biri de *Ashab'dan Öğütler*'dir. Bu kitap ashabin nasihatlerinden meydana gelmektedir. Hatipoğlu bu eserini nefisleri terbiye etme amacıyla yazmıştır. Beş bölümden oluşan bu eserin ilk dört bölümü dört halifenin hutbe ve nasihatlerini içermektedir. Beşinci bölüm ise diğer ashabin nasihatleri içermektedir. Kitabın ilk baskısı 1988 yılında yeni baskısı ise 2020 yılında Ravza Yayınları tarafından yapılmıştır.²³

Bunun dışında Haydar Hatipoğlu birçok eserinde ahlak ve buna bağlı olarak tasavvuf konularına geniş bir yer vermiştir. Bilhassa *Sünen-i İbn Mâce*'de geçen hadisler ışığında Müslümanların ahlak ilkelerine bağlı olmalarını sıklıkla vurgulamış ve İslam'ın vazgeçilmez unsurlarından biri olarak ahlaka temas etmiştir. Bununla birlikte birçok konunun izahında fakihler, müfessirler ve kelamcılarının görüşlerinin yanı sıra tasavvufçuların düşünce ve sözlerine yer vererek

²³ Geniş bilgi için bk. Haydar Hatipoğlu, *Ashab'dan Öğütler* (İstanbul: Ravza Yayınları, 2020).

tasavvufun dindeki önemine işaret etmiştir. Ayrıca Bakara ve Al-i İmrân surelerine yazmış olduğu tefsirinde tasavvuf konularını kendine has bakış açısı ile yorumlamış, mutasavvıfların görüşlerine de yer vermiştir.

Sonuç

Haydar Hatipoğlu farklı alanlarda dinî hizmetleri ifa etmiş büyük bir bilgindir. Arapça başta olmak üzere İslami ilimlerdeki vukûfiyeti telif, tercüme ve şerh ettiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle Ehl-i sünnet çizgisini takip etmiş, bunun haricindeki görüşlere karşı çıkmış, toplumu ilgilendiren sorunlar karşısında duyarsız kalmamıştır. Bu hususta mut'a, dinler arası diyalog gibi meseleleri müstakil kitaplar hâlinde inceleyerek eleştiriye tabi tutmuştur. Ahiretin varlığı ile ilgili materyalist düşünceyle mücadele etmiştir. Bu konuda aklı argümanlar kullanarak ölümden sonraki hayatın varlığını savunduğu eserler kaleme almıştır. Vefatına yakın bir zamanda yazmış olduğu ve henüz literatüre kazandırılmamış olan tefsiri ile Kur'ân-ı Kerim'i anlamada yeni yaklaşımlara kapı aralayacağını ifade edebiliriz.

Haydar Hatipoğlu ilmî alanda hassas bir şahsiyet olduğu gibi toplumu irşat etme konusunda da çözümler üretmeye çalışmış ve halkın idrak seviyesine uygun olarak farklı eserler kaleme almıştır. Dolayısıyla bu yönüyle Hatipoğlu İslam mirasının yeterli bir seviyede olduğunu ve bu zenginliğin zaman ve mekâna paralel olarak doğru anlaşılması gerektiğini düşünmektedir. Müellifin ahlakî açıdan disiplinli olduğu ve hakkı söylemekten çekinmeyen bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bilhassa resmi hayatta adalet düsturuna büyük bir önem verdiği ve bu hususta taviz vermediği anlaşılmaktadır. Müellifin hayatı boyunca Sünnet-i Seniyye konusunda oldukça hassas olduğu bilinmektedir.

Uzun yıllar boyunca il müftülükleri yapmış akabinde Din İşleri Yüksek Kurul üyeliği görevinde bulunmuştur. Toplumu ilgilendiren

önemli konularda fetva ve muhalefet şerhleri vermiştir. Bu görevlerini yaptığı süreçlerde ilim adamlarına Arapça İslami ilimler eğitimi vererek ilmi kaynakları okuma, anlama ve yorumlama kabiliyeti kazandırmıştır. Dinî kaynaklara olan yetkinliği Arapça başta olmak üzere İslami ilimler alanında telif ve tercüme ettiği eserlerinden de anlaşılmaktadır.

Müellifin tefsir, hadis, fıkıh gibi alanlarda telif ettiği eserlerin akademik çevreler tarafından araştırılmasının önemli bir hususiyet arz ettiğini belirtmemiz gerekir. Zira oldukça velûd bir şahsiyet olmasına ve kendi dönemindeki problemlere çözüm üretmek için azami derecede bir çaba harcamasına rağmen şahsiyeti ve eserleriyle ilgili akademik çalışmaların yapılmamış olmasını geç bir adım olarak değerlendirebiliriz. Bu bakımdan bu çalışmanın müellifin şahsiyeti ve eserlerine yönelik daha farklı çalışmaların yapılmasına kapı aralayacağı ümit edilmektedir.

Kaynakça

- Baz, İbrahim. “Siirtli Âşık Bir Sûfi: Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 6/11 (2015).
- Bilis, Ali Emre. “Modern Yaşamda Dini Değerlerin Televizyonda Temsili: “Nihat Hatipoğlu İle İftar” Programı Örneği”. *Selçuk İletişim* 9/4 (2017), 189–210.
- el-Hudarî, Muhammed. *Târîhu't-teşrî'i'l-İslâmî*. çev. Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2018.
- Ergin, Cevat. “Hazrolu Seyda Hacı Abdulfettah Yazıcı”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/8 (2006), 109–130.
- Hatipoğlu, Haydar. *Büyük Şafî İlmihali*. Ankara: Mesaj Yayınları, 1986.
- Hatipoğlu, Haydar. *Süleyman Ateş Ateşle Oynuyor*. Ankara: Mesaj Yayıncılık, 1990.

- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2012.
- Hatipoğlu, Haydar. *Ashab'dan Öğütler*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Hatipoğlu, Haydar. *İslam'da Evlilik ve Mut'a*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Hatipoğlu, Haydar. *Nereye Gidiyoruz*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Hatipoğlu, Haydar. *Ölümden Sonraki Hayat*. İstanbul: Ravza Yayınları, 2020.
- Hatipoğlu, Muhammed Sait. "Cumhuriyet Dönemi Âlimlerinden Haydar Hatipoğlu ve İlmî Kişiliği". 2. *Türkiye Sosyal Bilimler Sempozyumu*. ed. Abdullah Demir. Oku Okut Yayınları, 2022.
- Hatipoğlu, Nihat. "Babam Haydar Hatipoğlu". <http://www.nihathatipoglu.com/hayatim-1.aspx#>
- Hayta, Nurdan. "Medya ve Din İlişkisi Bağlamında 'Prof. Dr. Nihat Hatipoğlu ile Dosta Doğru' Programının İncelenmesi". *Mediad* 3/1 (2020), 127–150.
- Köse, Saffet, "Erdebîlî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 11/279-280. İstanbul: DİB Yayınları, 1995.
- İbrahim Evirgen, *Diyarbakır'de İz Bırakanlar*, Yelkovan Yayınları, Diyarbakır 2012.

Extended Abstract

Haydar Hatipoglu is one of the important scholars who have recently grown in Turkey. Hatipoğlu, who comes from a family that is known scientifically and religiously, received knowledge from the leading teachers of the period in various madrasahs at a young age and was entitled to receive scientific ratification. He started his job as an

imam and preacher after a short while, then continued as a preacher and eventually worked as a mufti in different provinces of Turkey without interruption and tried to raise the awareness of the society in the religious field. In addition, he wrote many works and brought important books to Turkish religious literature. He was not indifferent to the problems of the society and participated in discussions when he deems necessary, and wrote scientific studies on this subject. This study aims to introduce Haydar Hatipoglu's scientific personality and works. The fact that no academic study has yet been conducted on such a scholar has prompted us to conduct this research. However, it has been determined that the information shared on the internet about the author is incomplete. Accordingly, by conducting private interviews with Hatipoglu's family members and examining his works, his scientific personality and the nature of his books were examined. Haydar Hatipoglu is one of the important scholars who was raised in Turkey in the history of the Republic. Haydar Hatipoglu grew up in an environment where scientific studies were carried out. With his lineage dating back to the Prophet has served Islam for centuries by educating the people and educating students of knowledge. He is a scholar who served as provincial mufti for many years and then served as a member of the High Council of Religious Affairs and gave fatwas and opposition commentaries on important issues concerning the society. He is a person who has given scholars the ability to read, understand and interpret scientific sources by teaching Arabic and Islamic sciences during the process of his duties. His competence in religious sources is also understood from his copyrighted and translated works in the field of Islamic sciences, especially Arabic. The period in which Hatipoglu carried out his works corresponds to a time when modernity spread to Turkey. Therefore, he is seen as an exemplary Muslim scholar with his works, life and fatwas. He received knowledge from the leading scholars of the time. He completed his classical madrasah education at a young age with great

success. He was brought up in a scientific and religious environment known as Kumesra House. It is a known fact that the ancestors of Prophet Muhammad and Hazrat Omer's descendants effectively performed religious and spiritual services in the region. Apart from his duty as a member of the High Council of Religious Affairs, Hatipoglu left his mark in different regions with the title of Siirt, Afyon, Usak and Izmir Provincial Mufti for many years and made a great effort to enlighten the society in terms of religion. He is known as a prolific author who wrote many works in the field of religious sciences. The most striking one among his works is his work on Sunen-i Ibn Mâce. It was translated and annotated by Ibn Majah for the first time in Turkey. In addition, he gave original copyrights in the field of creed, in which he defended the existence of the resurrection and the hereafter with rational proofs. Upon the request of scholars, he prepared a book of catechism on Shafi'i fiqh. He also wrote a book on Mut'a when he was asked to do a study on the place of mut'a marriage in Islamic jurisprudence. Since a book that introduces the history of Islamic law has not been brought to the literature, he wrote his work called History of Islamic Law from al-Khudari. He created his work called Advice from the Companions for the purpose of guiding the public. He made scientific refutation studies in the field of fiqh and tafsir, including issues such as interreligious dialogue, abrogation, the state of the Torah and the Bible. He gave fatwas on veiling, abortion and many other issues. Along with these, he also wrote an original translation prepared by him and a very comprehensive tafsir that has not yet been brought to the literature. It is possible to trace the scientific debates that took place in Turkey between the years 1960-1995 through the works of Hatipoglu. Because the period in which the author lived corresponds to a period in which modernity spread to Turkey as an idea. Therefore, the stance of the author, who was educated in Ottoman Madrasahs, against modernity and his guiding Muslims are important. Hatipoglu thinks that the Islamic heritage is at

a sufficient level and that this richness should be understood correctly in parallel with time and space. As a principle in the life of the author, it has been determined that he devoted himself to Prophet Muhammad with an absolute obedience, which he centered on his life. It should be noted that it is important for academic circles to research the works written by the author in fields such as tafsir, akaid, hadith, and fiqh. Because although he was a very prolific personality and made a maximum effort to find solutions to the problems of his time, it would be a late step that academic studies on his personality and works were not carried out. In this respect, it is hoped that this study will open the door to more different studies on the personality and works of the author.